

DOI 10.32782/city-development.2024.3-10

УДК 378 (477)

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, СУЧАСНИЙ СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ

Павловський Сергій Анатолійович

доктор медичних наук, професор,
директор

КНДУ «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4087-6256>

Поворозник Микола Юрійович

кандидат економічних наук,

перший заступник голови Київської міської державної адміністрації

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6345-4777>

Мельник Наталія Олегівна

директор

Департамент економіки та інвестицій виконавчого органу

Київської міської ради Київської міської державної адміністрації

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8452-907X>

Санченко Олександр Володимирович

кандидат технічних наук,

доцент кафедри електротехніки, електромеханіки та електротехнологій

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6391-4481>

Вершинін Олексій Геннадійович

здобувач третього рівня вищої освіти

Університет харчових технологій, Пловдив, Болгарія

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7016-2125>

Анотація. У статті узагальнено основні виклики, які постали перед вищою освітою України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, зокрема йдеться про руйнування й пошкодження інфраструктури закладів вищої освіти (далі – ЗВО), вимушене переміщення навчальних закладів, небезпечні для життя і здоров'я умови навчання та праці, втрати кадрового потенціалу і зменшення контингенту здобувачів вищої освіти, скорочення фінансування освіти. Розглянуто сучасні тенденції розвитку вищої освіти. Досвід дистанційного навчання під час карантину через COVID-19 став важливим фактором у забезпеченні безперервності освіти в умовах війни, продемонструвавши адаптивність та стійкість української освітньої системи. Досліджено динаміку видатків Зведеного бюджету України на освіту, у т.ч. на вищу освіту. Звернено увагу на зменшення видатків на освіту через перерозподіл бюджетних коштів у зв'язку з необхідністю збільшення оборонних видатків. Виявлено, що першочергової уваги потребують проблемні питання у сфері вищої освіти, спричинені війною, а найбільшим викликом для системи освіти є створення безпечних умов усім учасникам освітнього процесу. Висвітлено стратегічне бачення розвитку системи управління вищої освіти.

Ключові слова: виклики, воєнний стан, заклади вищої освіти, зведений бюджет, дистанційне навчання, освітній процес, перспективи, студенти, фінансування, управління.

Актуальність проблеми. Вища освіта відіграє вагомий роль у прогресивному розвитку суспільства. Вона не тільки забезпечує підготовку кваліфікованих фахівців, але й сприяє економічному зростанню, науковому прогресу, куль-

турному збагаченню та міжнародній інтеграції. Вища освіта готує активних, відповідальних і критично мислячих громадян, які здатні робити свій внесок у розвиток суспільства і вирішення сучасних викликів.

Під час війни система вищої освіти зазнає значних втрат і серйозних руйнувань, подібно до інших секторів суспільного життя. Дослідження сучасного стану, викликів та перспектив розвитку вищої освіти є надзвичайно актуальним і необхідним для забезпечення її стійкості та адаптації до умов воєнного стану. Це дозволяє краще зрозуміти поточні проблеми, знаходити інноваційні рішення та сприяти сталому розвитку освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За період з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України з'явилися як узагальнюючі публікації, які аналізують широке коло питань функціонування ЗВО в умовах воєнного стану (С. Шкарлет, 2022; В. Кремень, 2023 та 2024; Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець, 2023), так і публікації, що фокусуються на окремих проблемах, зокрема організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану (Н. Северин та В. Северин, 2023; Л. Кушнір, 2023), модернізації мережі ЗВО (В. Бахрушин, 2023). Деякі з авторів висвітлюють низку проблем і викликів, що постали перед системою вищої освіти в умовах війни (І. Шевчук, А. Шевчук, 2022; О. Соколенко, 2023; І. Усар, 2024). Проте, на нашу думку, незважаючи на значні напрацювання, залишаються ще питання, які потребують ґрунтовних досліджень. Зокрема, слід детальніше розглянути виклики, які постають перед вищою освітою України в умовах воєнного стану.

Мета статті. Окреслення викликів для системи вищої освіти України, що постали перед нею під час дії воєнного стану, аналіз сучасного стану сфери управління у системі освіти.

Результати дослідження. Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року призвело до змін в усіх сферах життя суспільства. Не є винятком і система вищої освіти. За два роки до початку війни освітня сфера працювала в умовах пандемії та обмежень, пов'язаних зі стрімким поширенням захворюваності на COVID-19. До початку цих подій на порядку денному для системи вищої освіти стояли питання реформування, імплементації норм Закону України «Про вищу освіту», прийнятого у 2014 році. Під час воєнного стану постали нові виклики, які необхідно вирішувати задля збереження вищої освіти в Україні та збільшення її вкладу у відновлення та розвиток країни.

Виклики для вищої освіти в умовах війни пов'язані насамперед із загрозою життю та здоров'ю студентів і персоналу ЗВО, масштабними руйнуваннями й пошкодженнями інфраструктури, вимушеним переміщенням закладів, загостренням проблеми забезпечення рівного доступу до

якісної вищої освіти, обмеженнями реалізації міжнародної співпраці, проблемою невідповідності кваліфікацій випускників вимогам ринку праці, зменшенням і недосконалістю розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту [1].

Збройна агресія Російської Федерації проти України завдала значних матеріальних збитків сфері освіти України, у т. ч. й вищої. За даними спільного дослідження Світового банку, Уряду України, Європейського Союзу і ООН «Rapid Damage and Needs Assessment» (Швидке оцінювання шкоди й потреб, RDNA), загальні втрати в секторі освіти в період з лютого 2022 року до 31 грудня 2023 року становили 6,9 млрд дол. США. За даний період 13% освітньої інфраструктури було пошкоджено або знищено (пошкоджено 3583 заклади освіти, знищено – 394). Ці збитки оцінюють приблизно в 5,6 млрд дол. США [2]. Серед ЗВО пошкоджено або зруйновано 21% закладів.

З метою створення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану для учасників освітнього процесу, заклади освіти з тимчасово окупованих та прифронтових територій було тимчасово переміщено до інших регіонів України. Зокрема, з областей, де ведуться активні бойові дії, та з прифронтових територій станом на 01.07.2023 переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення, починаючи із середини 2014 року) 29 ЗВО (включно з 2 інститутами післядипломної освіти педагогічних працівників/кадрів) та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної і приватної форми власності [3].

Повномасштабна війна призвела до масштабних переміщень населення, що також вплинуло на українську систему вищої освіти. Кількість внутрішньо переміщених осіб, за даними Міжнародної організації з міграції, сягнула піку в 7,1 млн у квітні 2022 року. Понад 6 млн осіб вимушено покинули територію України через воєнні дії. Значна частина залишилася на тимчасово окупованих територіях. Станом на травень 2022 року майже 665 тис. студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та понад 25 тис. освітян (6% від загальної кількості) покинули територію України [4].

За даними Центру економічної стратегії станом на кінець червня 2023 року за межами України через війну перебувало 5,6–6,7 млн українців. Переважна більшість українців, що перебувають за кордоном, – це жінки та діти. Згідно з опитуванням Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії істотна частка українців (63%), які наразі перебувають за кордоном, планують повернутися до України. Деякі українці (6,8%) вважають, що перспективи для їхніх дітей є кращими за кордо-

ном. Від 1,3 млн до 3,3 млн українців можуть залишитись за кордоном [5]. Іноземні університети пропонують лояльні умови навчання, заохочуючи українських студентів, які втікають від війни, залишатися вчитися. Тільки у Польщі у 2022/2023 н. р. кількість студентів з України становила 48,1 тис. осіб, що на 12,1 тис. більше, ніж у 2021/2022 н. р. [6]. Студенти та абітурієнти обирають навчання у закордонних вищих навчальних закладах, що спричиняє втрату перспективних кадрів, які могли б відновлювати економіку України.

Внаслідок російської збройної агресії порушується право дітей на освіту, медичне обслуговування, безпеку, виховання в родині, і найголовніше, право на життя. За даними платформи «Діти війни» (<https://childrenofwar.gov.ua>) у період з 24 лютого 2022 – 25 серпня 2024 року внаслідок російсько-української війни депортовано або примусово переміщено 19546 дітей, 570 дітей загинуло та 1531 дитина отримали поранення різного ступеня важкості (без повного врахування з місць активних військових дій).

Цілеспрямоване руйнування об'єктів освітньої інфраструктури ворогом та унеможливлення повноцінного навчання дітей внаслідок обстрілів, перерви в навчанні через блекаути й повітряні тривоги, призводить до масштабних освітніх втрат. Це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності сфери освіти на період дії воєнного стану. Досвід організації дистанційної форми навчання, отриманий під час карантину через COVID-19, допоміг українській освітній системі швидко адаптуватися до нових реалій війни.

Державна служба якості освіти України протягом 2022–2023 рр. вивчала питання адаптації освітнього процесу до запитів та потреб в умовах війни. За результатами опитувань здобувачів освіти та викладачів закладів фахової передвищої і вищої освіти: у березні 2022 року закладами освіти було максимально відновлено освітній процес – переважно в дистанційній формі (82%). Протягом усього періоду від початку відновлення освітнього процесу в умовах воєнного стану спостерігався значний спад застосування дистанційного формату роботи в усіх закладах освіти. У I півріччі 2023/2024 н. р., як і у II півріччі попереднього 2022/2023 н. р., більшість закладів працювали у змішаному (очно-дистанційному) форматі.

Серед основних проблем дистанційного навчання: нестабільний Інтернет та відсутність електропостачання; недостатня забезпеченість студентів та викладачів комп'ютерами, ноутбукми тощо, необхідними для онлайн-занять; знаходження студентів і викладачів у різних умовах – проживання за кордоном чи в міс-

тах або селах України; мотивація і доступ до навчальних матеріалів.

На навчальному процесі і якості освіти негативно позначаються стрес та тривога, спричинені війною. Ці фактори мають суттєвий вплив на психічне здоров'я як студентів, так і викладачів. Згідно з онлайн-опитуванням студентів, викладачів та персоналу українських ЗВО, які залишилися в Україні, 97,8% респондентів відзначили погіршення свого психоемоційного стану зі скаргами на депресію (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%) та гнів (76,9%) [7]. Під час воєнного та повоєнного періодів особливого значення набуває психологічна підтримка учасників освітнього процесу, впровадження програм надання психологічної реабілітації, адаптації тощо.

Суттєвим викликом є скорочення фінансування освіти. До початку 2022 року спостерігалася тенденція збільшення видатків на освіту в цілому, і на вищу освіту зокрема. У 2020–2021 рр. питома вага видатків на освіту у структурі Зведеного бюджету України становила 15,8–17,0% (на вищу освіту – 2,6–2,7%) (табл. 1). Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України на початку 2022 року частину видатків на освіту було спрямовано до резервного фонду державного бюджету у зв'язку з необхідністю збільшення оборонних видатків та обсягів фінансування української армії. У 2022 році видатки на освіту зменшилися на 7,1% порівняно з 2021 роком (на вищу освіту – на 7,9%). У структурі видатків зведеного бюджету на освіту у 2022–2023 рр. припадало 9,6–6,9% (на вищу освіту – лише 1,5–1,0%).

Відповідно до статті 78 Закону України «Про освіту» держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7% ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Видатки зведеного бюджету на освіту за 2020–2023 рр. скоротились з 6,0 до 4,7% ВВП (на вищу освіту – з 1,0 до 0,7% ВВП). У 2023 році відбулось збільшення видатків на вищу освіту в абсолютному вимірі, проте це збільшення є незначним, результатом чого є скорочення доступу громадян до отримання вищої освіти, передусім за рахунок коштів державного бюджету.

В Україні існує досить розвинена та розгалужена мережа ЗВО. До 2020 року до ЗВО відносились коледжі, технікуми, училища, університети, академії, інститути. З 2020 року через зміни в законодавстві частина коледжів, технікумів і училищ набули статусу закладів фахової передвищої освіти. За даними Державної служби статистики України за період 2020–2023 рр.

Таблиця 1 – Видатки Зведеного бюджету України на освіту у 2020–2023 роках

	2020	2021	2022	2023
Видатки, млн грн:	1 595 289,7	1 844 377,7	3 043 499,1	4 440 940,2
на освіту,	252 283,1	312 914,6	290 758,5	308 638,9
у т. ч. на вищу	41 290,5	49 778,4	45 854,0	46 540,7

Джерело: складено за даними [8]

кількість ЗВО (за новою класифікацією) зменшилася на 39,0% і на початок 2023/2024 н. р. становила 314 од. (рис. 1).

Зменшилась частка студентів ЗВО, які навчалися за рахунок коштів державного бюджету, з 41,5% на початок 2020/2021 н.р. до 35,4% на початок 2023/2024 н.р. Натомість збільшилась частка студентів, які навчалися за контрактом – з 58,5% до 64,5%, відповідно. Таким чином, тягар оплати навчання здобувачів вищої освіти все більше перекладається на фізичних осіб.

До початку повномасштабної війни у ЗВО України навчалось майже 74 тис. іноземних студентів з понад 150 країн світу. За даними Міністерства освіти і науки України, з початку війни понад 60 тис. іноземних студентів виїхали за кордон і продовжують навчатися онлайн в українських вишах. У 2023/2024 н.р. кількість студентів-іноземців, які здобувають освіту у ЗВО України, зменшилась у 2,2 раза порівняно з довоєнним періодом.

Скорочення кількості ЗВО призвело до зменшення викладацького складу. Упродовж 2020/2021–2023/2024 н. рр. кількість наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників ЗВО зменшилась на 14,3%.

У 2022 році в Україні через воєнний стан і з метою забезпечення безпеки абітурієнтів запроваджено заходи щодо спрощення порядку вступу до ЗВО. Зокрема здійснено заміну традиційного зовнішнього незалежного оцінювання на національний мультипредметний тест при вступі на бакалаврський рівень, здійснено модернізацію Єдиної державної електронної бази з питань

освіти для забезпечення можливості вступу до ЗВО в умовах війни.

Незважаючи на високу потребу у кваліфікованих фахівцях з боку підприємств, багато випускників не можуть знайти застосування своїм знанням, навичкам, що призводить до високого рівня безробіття серед осіб з вищою освітою. За даними Державної служби зайнятості станом на 01.01.2024 статус безробітного мали 96,1 тис. осіб, із них 42% із вищою освітою. Серед основних причин ускладнення працевлаштування випускників слід виділити: дисбаланс попиту на ринку праці та пропозиції з боку системи вищої освіти за деякими спеціальностями; здебільше неусвідомлений підхід до вибору майбутньої професії; недостатність практичного досвіду або стажу роботи за спеціальністю; відсутність у роботодавців ефективних стимулів при працевлаштуванні випускників закладів освіти; психологічна неготовність молоді до прийняття самостійних рішень.

Основним завданням сучасної вищої освіти України є забезпечення високої якості підготовки фахівців, що відповідатиме сучасним вимогам і стандартам. Сучасна освіта має бути орієнтована на соціальні та економічні потреби держави, її розвиток та інтеграцію в європейський і світовий простір.

Пріоритети системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни найповніше окреслено у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (далі – Стратегія), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022

Рисунок 1 – Заклади вищої освіти

Джерело: побудовано за даними [9]

№ 286-р. «Цілі та завдання Стратегії є детальною дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період. Виконання завдань, визначених Стратегією, дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію незалежної України» [10]. Стратегія передбачає реалізацію п'яти стратегічних цілей, які стосуються питань ефективності управління в системі вищої освіти, підвищення якості та інтернаціоналізації вищої освіти, привабливості ЗВО для навчання та академічної кар'єри, а також підвищення довіри громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності ЗВО.

Менеджмент вищої освіти в Україні в умовах воєнного стану стикається з численними викликами, але також відкриває нові можливості для трансформації. Адаптація до нових умов, використання інноваційних технологій та розвиток міжнародних зв'язків сприятимуть зміцненню освітньої системи. У цей складний час важливо, щоб заклади вищої освіти залишалися осередками знань, підтримуючи молодь і суспільство у прагненні до відновлення та розвитку.

Відтак, управління вищою освітою в Україні зазнало значних змін, які потребують нових підходів і стратегій. Серед основних аспектів, що впливають на менеджмент у цій сфері, варто виділити виклики, з якими стикаються заклади освіти, їхній сучасний стан, а також перспективи розвитку. До викликів можна віднести [11–14]:

1. Забезпечення безпеки: Головним завданням для менеджменту вищої освіти стало забезпечення безпеки студентів і викладачів. Це включає створення безпечних умов навчання, евакуацію з небезпечних регіонів та організацію навчального процесу в укриттях.

2. Перехід на дистанційне навчання: У зв'язку з бойовими діями та загрозами здоров'ю, університети змушені були швидко адаптуватися до онлайн-формату навчання. Це вимагало нових технологічних рішень та змін у викладацькому підході.

3. Фінансові труднощі: Війна суттєво вплинула на бюджетні видатки, що ускладнило фінансування закладів освіти. Менеджери стикаються з необхідністю оптимізації витрат та пошуку альтернативних джерел фінансування.

4. Психоемоційний стан учасників процесу: Конфлікт має серйозний вплив на психоемоційний стан студентів і викладачів, що потребує особливої уваги з боку адміністрації закладів освіти.

Наразі українські університети демонструють значну стійкість і креативність у вирішенні

нових викликів. Багато закладів успішно впроваджують дистанційні технології, адаптують навчальні програми до нових реалій, зберігають зв'язки з міжнародними партнерами, управлінці зокрема прагнуть до:

1. Адаптації навчальних програм: Вузи переглядають навчальні програми, щоб включити нові дисципліни, що відповідають потребам ринку праці, такі як IT-технології, екологічні науки та соціальна робота.

2. Використання нових технологій: Інтеграція сучасних цифрових платформ, навчальних програм і інструментів для дистанційного навчання стала нормою. Це дозволяє забезпечити якість освіти навіть в умовах обмеженого доступу до традиційних форматів навчання.

3. Міжнародної співпраці: Університети активізують міжнародне співробітництво, залучаючи партнерів для обміну досвідом, ресурсами і новими технологіями. Це сприяє розвитку академічної мобільності та підтримці спільних проектів.

У майбутньому вища освіта в Україні має потенціал для розвитку в нових умовах. На думку авторів, основні перспективи включають:

1. Гнучкість та адаптивність: Менеджмент у вищій освіті повинен бути готовим до змін, впроваджуючи гнучкі моделі навчання, які можуть легко адаптуватися до нових викликів.

2. Психологічна підтримка: Розробка програм психоемоційної підтримки для студентів і викладачів стане важливою складовою освітнього процесу, сприяючи збереженню психічного здоров'я та мотивації.

3. Інноваційні підходи: Впровадження нових методів навчання, таких як змішане навчання, проектне навчання та практико-орієнтовані курси, дозволить покращити якість освіти.

4. Залучення ресурсів: Менеджери мають шукати нові можливості для фінансування, включаючи гранти, міжнародні проекти та партнерства з бізнесом, що дозволить забезпечити стабільність та розвиток закладів.

Висновки. Війна спричинила появу низки викликів для сучасної системи вищої освіти, зокрема через загрози безпеці, необхідність евакуації навчальних закладів та скорочення фінансування. Ці фактори негативно впливають на стабільність і якість освітнього процесу.

В умовах воєнного стану вища освіта в Україні виявила високу гнучкість та здатність швидко адаптуватися до нових реалій. ЗВО перейшли на дистанційне навчання та змішані формати, що дозволило забезпечити безперервність навчання навіть у складних умовах.

Збереження кваліфікованих кадрів ЗВО є ключовим фактором для підтримки високих

стандартів освіти та наукових досліджень. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, який включає поліпшення фінансових умов, підтримку професійного розвитку, покращення умов праці. Збереження і розвиток людського капіталу є критично важливим для успішного відновлення та стійкого розвитку країни.

Подальші наукові дослідження повинні зосередитися на вивченні ключових напрямів відновлення та трансформації системи вищої освіти, адаптацію навчальних програм до нових умов, пошук альтернативних джерел фінансування, і забезпечення психологічної підтримки для всіх учасників освітнього процесу.

Бібліографічний список:

1. Кремень В.Г., Луговий В.І., Саух П.Ю. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*. 2023. № 5 (2). С. 1–5.
2. Оцінювання втрат та потреб української освіти на основі RDNA3. 23.02.2024. URL: <https://mon.gov.ua/news/otsinyuvannya-vtrat-ta-potreb-ukrainskoi-osviti-na-osnovi-rdna3>
3. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи: інформ.-аналіт. зб. М-во освіти і науки України, Ін-т освіт. аналітики. Київ, 2023. 64 с.
4. Education: Impact of the War in Ukraine. May 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e7042abf0eb5.pdf>
5. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. 29.08.2023. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/>
6. Іноземці в університетах Польщі. URL: <https://opi.org.pl/duzy-wzrost-liczby-studentow-z-ukrainy-nowy-raport-opi-cudzoziemcy-na-uczelnich-w-polsce/>
7. Kurapov A. and others. Toward an understanding of the Russian-Ukrainian war impact on university students and personnel. 2023. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15325024.2022.2084838>
8. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table> (дата звернення: 25.08.2024).
9. Вища та фахова передвища освіта в Україні: статистична інформація. Київ : Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.08.2024).
10. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki/>
11. Слободяник А.М., Леончик Д.С., & Цимбал Л.О. Регіональна політика як стратегічна складова у системі державної політики. Економіка міста та урбаністика : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 23 берез. 2018 р., м. Київ. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2018. С. 52–55.
12. Тарасович Л.В., Яремова М.І., & Слободяник А.М. The development of the rural economy: convergence to European modernity. 2018.
13. Могилевська О.Ю., Слободяник А.М., Сідак І.В. Вплив штучного інтелекту на українську і міжнародну економіку. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № (1). С. 45–52.
14. Могилевська О.Ю., Ціпоренко С.Ю., Поворозник М.Ю., Шамрай Н.В. Побудова прогностичних моделей механізму участі громадськості в управлінні розвитком об'єднаних територіальних громад. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № (3). С. 91–100.

References:

1. Kremen V. G., Lugoviy V. I., Saukh P. Y. (2023) Higher education of Ukraine in the conditions of martial law and post-war reconstruction: challenges and answers / *Bulletin of the NAES of Ukraine*. no. 5 (2), pp. 1–5.
2. Assessment of losses and needs of Ukrainian education based on RDNA3 (23.02.2024). Available at: <https://mon.gov.ua/news/otsinyuvannya-vtrat-ta-potreb-ukrainskoi-osviti-na-osnovi-rdna3>.
3. Education under martial law: challenges, development, post-war prospects: an informational and analytical collection. Ministry of Education and Science of Ukraine, Institute of Educational Analytics. Kyiv. (2023). 64 p.
4. Education: Impact of the War in Ukraine. (May 2022). Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945306202211104/pdf/P1775870809f1d04d0844c0e7042abf0eb5.pdf>
5. Ukrainian refugees: how many are there, their intentions & return prospects. Second wave (29.08.2023). Centre for Economic Strategy. Available at: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/>
6. Foreigners in Polish universities. Available at: <https://opi.org.pl/duzy-wzrost-liczby-studentow-z-ukrainy-nowy-raport-opi-cudzoziemcy-na-uczelnich-w-polsce/>
7. Kurapov A. and others (2023) Toward an understanding of the Russian-Ukrainian war impact on university students and personnel. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15325024.2022.2084838>
8. State budget web portal for citizens. Available at: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table> (accessed August 25, 2024).
9. Higher and professional higher education in Ukraine: statistical information. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed August 16, 2024).
10. Strategy of Higher Education Development in Ukraine for 2022-2032. Available at: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki/>

11. Slobodianyuk A. M., Leonchuk D. S., Tsymbal L. O. (2018) Regional policy as a strategic component in the system of state policy. *Ekonomika mista ta urbanistyka : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf.*, 23 berez. 2018 r., m. Kyiv. M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana». Kyiv : KNEU, pp. 52–55.
12. Tarasovych L. V., Yaremova M. I., Slobodianyuk A. M. (2018) The development of the rural economy: convergence to European modernity.
13. Mohylevska O. Yu., Slobodianyuk A. M., & Sidak I. V. (2023) The impact of artificial intelligence on the Ukrainian and international economy. *Kyiv Economic Scientific Journal*, no. (1), pp. 45–52.
14. Mohylevska O. Y., Tsiporenko S. Y., Povoroznyk M. Y., & Shamrai N. V. (2023) Building predictive models of the mechanism of public participation in the management of the development of united territorial communities. *Kyiv Economic Scientific Journal*, no. (3), pp. 91–100.

HIGHER EDUCATION OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: CHALLENGES, CURRENT STATE, PROSPECTS

Serhii Pavlovskiy

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Director

Communal Research Institute "Research Institute of Socio-Economic City Development"

Mykola Povoroznyk

Candidate of Economic Sciences

First Deputy Head of the Kyiv City State Administration

Natalia Melnyk

Director

*Department of Economics and Investments
of the Executive Body of the Kyiv City Council
Kyiv City State Administration*

Oleksandr Sanchenko

Candidate of Technical Sciences,

Associate Professor of the Department of Electrical Engineering,
Electromechanics and Electrical Technologies

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Oleksii Vershinin

Postgraduate Student

University of Food Technologies, Plovdiv, Bulgaria

Summary. The article summarizes the main challenges facing higher education in Ukraine as a result of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, in particular, the destruction and damage to the infrastructure of higher education institutions, forced relocation of educational institutions, life- and health-threatening conditions of study and work, loss of human resources and reduction of the number of students, and reduction of education funding. Current trends in the development of higher education are considered. The war had a serious impact on the flow of foreign students in Ukraine. The experience of distance learning during the COVID-19 quarantine has become an important factor in ensuring the continuity of education in times of war, demonstrating the adaptability and resilience of the Ukrainian educational system. However, problems in the implementation of distance learning have been identified, such as insufficient technical support, and the readiness of teachers and students for the digital format. The dynamics of expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine on education, including higher education, is studied. Attention is drawn to the reduction of expenditures on education due to the redistribution of budget funds in connection with the need to increase defense spending. It is revealed that the problematic issues in the field of higher education caused by the war require priority attention, and the biggest challenge for the education system is to create safe conditions for all participants in the educational process. The strategic vision of higher education development is highlighted.

Keywords: challenges, martial law, higher education institutions, consolidated budget, distance learning, educational process, prospects, students, financing.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2024